

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבת נח תש"ע:

מצוות פריה ורביה

א] מתי נצטוו על פריה ורביה

בראשית (ט:א) "ויברך אלוקים את נח וכו' פרו ורבו", ושם (ט:ז) נאמר "ואתם פרו ורבו", וכתב שם רש"י, "לפי פשוטו הראשונה לברכה וכאן לציווי".

וע' בשפתי חכמים שפירש שכוונת רש"י שגם מה שנאמר לעיל בפרשת בראשית (א:כח) "ויברך אותם וכו' ויאמר להם פרו ורבו" אינו אלא לברכה, אולם לא הצטוו במצוות פריה ורביה אלא לאחר המבול.

(אולי יש לבאר מדוע לא הצטוו קודם המבול במצוות פריה ורביה, ע"פ נש"כ רש"י בקהלת (ד:טז) דאז היו פרים ורבים יותר מדאי, שאשה היתה יולדת לג' ימים, יעושה, ואולי לכן לא הוצרכו לציווי מיוחד לקיום העולם).

אולם החינוך שמנה את מצוות פריה ורביה בפרשת בראשית, על כרחך נחלק על רש"י וסבר שכבר קודם המבול הצטוו על מצוות פריה ורביה, וצ"ע לדבריו מדוע הוצרך ציווי נוסף לאחר המבול.

ב] גדר מצוות פריה ורביה

והנה אף שהתבאר שבני נח הצטוו על פריה ורביה, אולם לאחר מתן תורה אין מצווים בה אלא ישראל, וכמבואר בגמ' בסנהדרין (דף נט:), שמצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסניני - לישראל נאמרה ולא לבני נח.

אולם כתב השו"ע (אה"ע סימן א' סעיף ז'), דאם היו לו בנים בגיותו והתגייר, אין צריך לקיים שוב פריה ורביה, (ועו"ש בפוסקים, דלרמב"ם הוא דוקא כשהם התגיירו, ולמהרי"ל אפי' אם הם לא התגיירו). ומקורו מדברי הגמ' ביבמות (דף סב.) "איתמר היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר, ר' יוחנן אמר קיים פריה ורביה".

והתוס' ביבמות (שם) ביארו את בדין זה שהוא משום שבהיותו גוי התייחסו הבנים אחריו (דגוי יש לו חיים ושונה בזה מעבד, יעו"ש), וצ"ב הלא אחר שנתגייר אינם מתייחסים אחריו, ומאי שנא מהיו לו בנים ומתו שלא קיים פריה ורביה כל שלא השאירו זרע אחריהם, והכי נמי הלא היום אינם נחשבים כבניו, שגר שהתגייר כקטן שנולד דמי. ואולי הכוונה שגם היום הם מתייחסים אליו קצת, וכמבואר שם שכן שיליד אח"כ לא יחשב בכור לנחלה, (שהדין שגר שהתגייר כקטן שנולד דמי אינו לכל דבר, שהרי פשוט שחובות שהיה חייב קודם לא נפקעו ממנו וכדאיתא בב"ב, וא"כ אולי גם לענין זה נחשבים קצת כבניו גם היום).

אולם בטורי אבן (ר"ה כח.) תמה על דין זה, דהלא כשקיים פריה ורביה בהיותו גוי - קיים כן בפטור, ואין מצווה שקיים אדם בפטור פוטרותו בהיותו בר חיוב, הלא מצינו שמי שאכל מצה בהיותו שוטה ונשתפה - חייב לאכול שוב, הרי שמעשה שעשה בהיותו פטור לא מועיל לפטור כשנהיה אח"כ בר חיוב. (וכתב שם שאין לומר דשוטה שאין מעשהו מעשה כלל, דהלא מצינו בחצי עבד וחצי בן חורין שאינו פוטר אף את עצמו בתקיעת שופר, הרי דמעשה מצוה של הפטור ממצוה אינו פוטר את המחויב במצוה, ומ"ש הכא דהועיל ול מה שקיים פריה ורביה בהיותו גוי). ותירץ דשאני הכא דמ"מ מתקיים "לא תוהו בראה לשבת יצרה", עכ"ד. וצ"ע מה כוונתו בתירוץ זה.

במנחת חינוך (מצוה א' ס"ק ל') הקשה עוד על מה שמצינו בירושלמי (יבמות פ"ב ה"ו), דמי שהוליד בן ממזר קיים פריה ורביה (אף שהולידו באיסור), מדוע לא הוי מצוה הבאה בעבירה. וכתב המנחת חינוך שם לייש את ב' הקושיות, דבמצוות פריה ורביה האדם מצווה בתוצאה ולא במעשה, (וכמו שמוצקח מהדין דאם מתו בניו חייב לקיים שוב פריה ורביה), והמעשה אינו אלא

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

הכשר מצוה בעלמא, וכבניית סוכה בעלמא, (ולכן דן שם דאף אם מצוות צריכות כוונה, אין צריך לכווין אלא בזמן הולדת הבנים, יעו"ש).

אמנם עיקר סברת המנחת חינוך קצת צ"ע לענ"ד, דאיך שייך לומר שאדם מצווה על מצב ותוצאה שאינם כלל בידיו. גם המנחת חינוך עצמו כבר הקשה על דבריו מדברי התוס' (ב"ב יג.) שהקשו על הדין שחצי עבד וחצי בן חורין אסור בין בבית חורין ובין בשפחה, מדוע לא יותר, בבית חורין ויבוא עשה ד"פרו ורבו" וידחה לא תעשה ד"לא יהיה קדש" (עכ"ד התוס'), והקשה המנחת חינוך דלדבריו לא קשיא מידי, דהלא לא הוי בעידניה, שאין קיום המצוה אלא בלידה ולא קודם לכן.

ולכאורה אפשר לבאר בסגנון שונה קצת, דודאי האדם מצווה על מעשים, אולם כאן עיקר תכלית המעשה הוא התוצאה, ולכן שונים גברי מצוה זו משאר המצוות. (ואולי לזה התכוון הטורי אבן במש"כ דשאני הכא דמ"מ קיים שבת).

ויש לומר לפ"ז, שכשהיו לו בנים בגיותו ושוב התגייר, או בקיים המצוה בעבירה, באמת לא קיים המצוה, אולם כיון שהתוצאה קיימת, שוב אין את הסבה המחייבתו במצוה. (וכמו למשל אדם שמצווה למול את בנו ובא אחר ומלו, שהאב בודאי לא קיים המצוה, אבל מ"מ כיון שהבן מהול שוב אין מה שיחייבו במצוה).

אולם מלשון הגמ' "קיים פריה ורביה" נראה שבאמת יש כאן קיום מצוה ולא רק שיש דבר הפוטרו מקיום המצוה. ולכן נראה יותר, שמכיון שבמצוה זו העיקר הוא התוצאה, לכן לא אכפת לו אם קיים בפטור או בחיוב, שדינים אלו לא נאמרו אלא במצוות שתכליתם המעשה ולא התוצאה, ודו"ק היטב.

(ובעיקר הדבר מצינו שנחלקו האחרונים, דהנה לענין נתעברה באמבטי כתבו הבית שמואל והחלקת מחוקק (אה"ע סימן א' סעיף ו') דקיים פריה ורביה, והט"ז נחלק דכיון שלא עשה מעשה לא קיים, הרי שנחלקו באופן שקיימת התוצאה בלא מעשה, אם פוטרו מפריה ורביה או לא. ונראה פשוט דגם לחלקת מחוקק ולבית שמואל בכה"ג ודאי לא קיים המצוה אלא רק פטור מהמצוה, אולם אין הכרח שכן יפרשו גם בקיים בגיותו ובמצוה הבאה בעבירה, ודו"ק היטב).

ובעיקר הקושיא בהולד ממזר, מדוע לא הוי מצוה הבאה בעבירה, מצינו לכמה ראשונים (ע' פסחים לה: בחידושי הר"ן ורבינו דוד ותוס' רבינו פרץ ועוד) דדוקא במצוות שתכליתם ריצוי כקרבנות ולוב, ישנו דין דמצוה הבאה בעבירה, ולשיטתם לא קשיא מידי.

עוד יש לדון לפי מה דאיתא בירושלמי (שבת פ"ג ה"ג) על הא דהקורע על מתו בשבת יצא ידי קריעה, והקשו בירושלמי מדוע לא הוי מצוה הבאה בעבירה, ותירצו ד"תמן היא גופה עבירה, הכא הוא עבד עבירה", דלא הוי מצוה הבאה בעבירה אלא במקום שיש חצפא של עבירה, ולא כשהגברא עבר עבירה. ויש לדון בכה"ג אם מקרי עבירה בחפצא או בגברא, וע' מהרי"ט אלגזי (בכורות פ"ח ס"ק ס"ה) שדן בזה ונקט בפשיטות דהוי איסור חפצא, ולענ"ד צ"ע דלכאורה כל זה כשבחפצא מקיים את המצוה ולא כשעל ידה מקיים המצוה, ודו"ק היטב.

ג] תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים

בתחילת הפרשה נאמר "אלא תולדות נח, נח איש צדיק", וכתב רש"י שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים, והרמב"ן תמה על זה ש"אין קורות האדם תולדותיו".

ושמא יש לבאר את דברי רש"י, שעיקר המטרה בתולדות היא שיהיה לאדם המשך בעולם הזה, והצדיקים ע"י מעשיהם משפיעים על כל העולם (אם בצורה נגלית ואם בצורה נסתרת), וזהו עיקר ההמשך שהם משאירים אחריהם בעולם.

ואולי גם לזה כיוונו חז"ל במה שאמרו ש"גדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם", שלפעמים ההשפעה מהם גדולה במיתתם יותר מאשר מבחייהם.